

גליון צ"ה (שנה ב')
פרשת כי תצא תשפ"ד

באר יעקב

שיעורי הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הבר"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

בדין 'ולו תהיה לאשה' במוציא שם רע

לאו הניתק לעשה בעבר וגירשה ❖ טעם שאין נזכר בגמרא פטור מלקות גבי מוציא שם רע ❖ קושיית האחרונים שתיאסר משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא ❖ קושיית הפרי מגדים שאין העשה שוה ללאו שאינו נוהג בכהן ❖ מוציא שם רע במקום ספק ❖ מוציא שם רע בכהן תלוי אם סומכים על טענתו או על העדים ❖ ביאור דעת הרמב"ם לשיטתו שספיקא דאורייתא מן התורה לקולא ❖ ביאור החילוק בין שניות לעריות ל'שויא אנפשיה' ❖ בשניות לעריות אסור לישאנה מצד האיסור שלה ❖ תירוץ החוות דעת שבכהן המוציא שם רע העשה דוחה הלא תעשה ❖ קושיות על החוות דעת

במוציא שם רע לא נזכר בגמרא איך הדין בזה בישראל ובכהן, אם חייב להחזירה אחר שגירשה, ואם לוקה או לא.

אבל הרמב"ם (הל' גערה בתולה פ"ג ה"ד) כתב גם לגבי מוציא שם רע: 'ואם גירשה עבר על לא תעשה שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו, וכופין אותו ומחזיר ואינו לוקה כמו שביארנו באונס. ואם קדם אחד וקידשה או שמתה או

לאו הניתק לעשה בעבר וגירשה

והנה באונס, מבואר בגמרא (מכות טו.) שאם אחר שכנסה שוב גירשה, ועבר על הלאו של 'לא יוכל לשלחה', אינו לוקה על לאו זה, משום שהוא לאו הניתק לעשה, שעדיין מצווה להחזירה, כלשון הגמרא שם 'כל ימיו בעמוד והחזר'. אולם אם כהן הוא, שאינו יכול להחזיר גרושתו, לוקה על הלאו. אמנם

מוציא שם רע על אשתו שנמצאו דבריו שקר, נצטווה בעשה

ולא תעשה שלא לגרשה, שנאמר (דברים כב, יט) 'ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו'. וכן האונס גערה בתולה, נצטווה כמו כן בעשה ולא תעשה שחייב לכונסה ואסור לגרשה לעולם, שנאמר (שם שם, כט) 'ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל לשלחה כל ימיו'.

<<<

פנינים

פטור מציצית במעיל משום שאינו בכלל 'כסותך'

ואינם בכלל 'כסותך'. וכבר הקדמו הפרי מגדים בספרו **תיבת גמא** (פרשת תצוה אות א) בקושייתו ובתירוץו. עיין שם שמתרץ באופן נוסף.

אך בהתן סופר (או"ח סדר עבודת היום, שער הגדילים והכלאים אות ט) שהקשה על המנחת חינוך מדברי התוספות (פסחים ה: ד"ה אבל), שכתבו לענין איסור בל יראה, שצריך שני פסוקים, אחד למעט אחרים ואחד למעט של הקדש, ולא למדו שניהם מפסוק אחד, אם כן כהן אין למעט בגדי הקדש מפסוק 'כסותך' שממעטים ממנו בגד של אחרים. עיין שם.

ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ה) הקשה על המנחת חינוך, שאפילו אם נאמר ששואל לעולם דינו כשואל, כמו שמשמע בגמרא (בבא מציעא קג.) גבי שואל אדם בטובו לעולם, מכל מקום הלא טלית שאלה חייבת בציצית מדרבנן, ואם כן נתחייב המעיל בציצית על כל פנים מדרבנן, ולא מצאנו שהיה למעיל בציצית כלל.

ומיישב, שיתכן שרבנן לא חייבו בציצית בבגדי כהונה, אף שבכל טלית שאלה חייבו בציצית, מאחר שאסור להוסיף על הבגד ועל צורתו. ועוד כתב, שיש לומר שהטעם שחייבו רבנן טלית שאלה בציצית הוא משום שנראית כשלו, ובבגדי כהונה אין חשש זה, שהכל יודעים שהם של הקדש, ולכן אין בזה חיוב אפילו מדרבנן.

אמנם יש להעיר מדברי הקדן **אורה** (מנחות מד.) שטלית שאלה או שכורה ליותר משלושים יום חייבת מן התורה, שכל שיש לו זכות השתמשות בחפץ היה הוא עכשיו כשלו, והרי זה בכלל 'כסותך', ומה שפטורה מציצית אם שאל או שכר אותה לפחות משלושים יום, משום שעל ידי זמן מועט כזה אין החפץ נעשה כשלו, ואין זה בכלל 'כסותך'. [וחולק בזה על דברי התוספות (שם ד"ה טלית שאלה) שכתבו שטלית שאלה ושכורה פטורה מציצית מן התורה לגמרי משום שאינה בכלל 'כסותך', ויותר משלושים הוא חיוב מדרבנן]. ולפי זה, אין לפטור בגדי כהונה מציצית מטעם 'כסותך' כטלית שאלה, כדברי הפרי מגדים והמנחת חינוך, שהרי הם שאלים לכהן לעולם והרי זה בכלל כסותך.

ועיין עוד בהגהות **שם משמואל** על החתן סופר (או"ח סדר עבודת היום, שער הגדילים והכלאים אות ט) שמעיר על דברי המנחת חינוך מדברי **המשנה למלך** (הל' מלוה ולוה פ"ד ה"ד) שקנין פירות עולמית הוא כקנין הגוף לכולי עלמא. ואם כן בגדי כהונה הם בכלל 'כסותך'.

יש לעיין, לדעת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג) שהמעיל היה פתוח כולו מן הצדדים, ומחובר רק למעלה אצל הגרון. והנה רוב האחרונים פירשו דבריו שהוא נחלק לגמרי לשתיים, חלק אחד מלפניו וחלק אחד מאחוריו, כעין טלית קטן שלנו. וכן נראה מדברי הרמב"ן (שמות כח, לא) שכתב: 'המעיל כולו מחולק מלפניו עד למטה... ומלפניו שתי כנפים, מכסה בו ומגלה כרצונו, כמין גלימא שאין לה בית ראש שחלקו התפירה שלפניה מקמי שפה ולמטה'. ואם כן, יוצא שהמעיל היה בגד של ארבע כנפות, ולכאורה הוא חייב בציצית. ויש לעיין בזה, שכן לא מצאנו בשום מקום שהיה למעיל בציצית.

והנה, המנחת חינוך (מצוה צט אות ד) הקשה קושיא דומה, שהנה הגמרא בערכין (ד.) הביאה דברי הברייתא 'הכל חייבין בציצית כהנים לויים וישראלים', והקשתה 'פשיטא', ותירצה שמכיון שכהנים מותרים ללבוש כלאים בבגדי כהונה, וציצית הוקש לכלאים, היינו אומרים שהוא הדין שהכהנים פטורים מציצית לגמרי, קא משמע לן שדווקא בשעת עבודה מותרים ללבוש כלאים. ולפי דעת הרמב"ם שהמעיל היה בגד של ארבע כנפות, קשה מדוע לא אמרו בפשיטות, שמאחר שכהן גדול לובש מעיל בלא ציצית היינו אומרים שהוא פטור לגמרי ממצות ציצית. וכתב המנחת חינוך, שהקשה קושיא זו לפני כמה לומדים, 'והיתה בעיניהם קושיא עצומה'.

[ומדבריו מוכח, שלא הוקשה לו מדוע לא נתחייב המעיל בציצית, שזה היה פשוט אצלו שפטור. ונראה שטעמו משום שמאחר שנצטוו לעשות המעיל בצורה זו שיש לו ארבע כנפות, ולא נצטוו להטיל בו ציצית, אם כן פטרתו תורה מציצית. ולכן לא הקשה מדוע באמת לא הטילו בו ציצית, אלא מדוע לא אמרו בגמרא שטעם זה היה סלקא דעתך לפטור כהנים מציצית והוצרכו לדמות ציצית לכלאים].

וכתב המנחת חינוך ליישב קושייתו, שמה שלא היה למעיל בציצית, אין זה דין חדש שנתחדש בבגדי כהונה שהם פטורים מציצית, אלא משום שטלית שאלה פטורה מציצית מן התורה, משום שנאמר (דברים כב, יב) 'על כנפי כסותך' ולא כסות של אחרים (חולין קלז.), ודין זה הוא גם בבגדי חול, והוא הדין לבגדי כהונה שהם בגדי 'כסות של אחרים', שהרי של הקדש הם, וזהו הטעם שפטורים מציצית, הואיל

שהיה כהן שאסור בגרושה, הרי זה לוקה על גירושה. וכתב הכסף משנה (שם) שכל זה נלמד מדין אונס שנתבאר שם בפרק א.

טעם שאין נזכר בגמרא פטור מלקות גבי מוציא שם רע

והערוך לגר (מכות שם) עמד על זה, מדוע לא נזכר בגמרא גבי מוציא שם רע, איך הדין כשעבר וגירשה, האם חייב להחזירה והאם לוקה. ובתחילה רצה לומר, שבאמת אינו חייב להחזירה, שמאחר שיש יתור לשון, שלא היה צריך לכתוב 'ולו תהיה לאשה', מאחר שהיא כבר אשתו, הרי זה כריבוי אחר ריבוי, ולא בא אלא למעט שאם גירשה אינו חייב להחזירה. אך כתב, שאין זה נכון, שהרי ברמב"ם מבואר שחייב להחזירה, ורק בכהן אינו לוקה. עיין שם שהאריך מדוע לא נזכר דין זה בגמרא.

ובשו"ת נודע ביהודה (אה"ע מהדו"ת סי' קכט) כתב, שהברייתא נשנית בימי התנאים שאחר חורבן הבית, ולכן כתבו רק דין אונס, שהיה נוהג גם בימיהם, ולא כתבו דין מוציא שם רע, שאינו נוהג אלא בפני הבית כמבואר ברמב"ם (שם ה"ג), כיון שיש בו דיני נפשות.

קושיית האחרונים שתיאסר משום דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא

המנחת חינוך (מצוה תקנ"ג-תקנ"ד אות יא: יג) הביא מה שנתפרסם קושית האחרונים, איך אפשר לקיים מצות 'ולו תהיה לאשה' במוציא שם רע, והרי באשה שאסורה עליו אין נוהגת מצוה זו, מאחר שחייב לגרשה, וכפי שכתב הרמב"ם (שם ה"ה): 'נמצא בה דבר זמה, או שנמצאת אסורה עליו, הרי זה יגרשנה בגט, שנאמר 'ולו תהיה לאשה, אשה הראויה לו'. ואם כן כיון שהוא טוען שזינתה, הרי לדעתו היא אסורה עליו. ואף שיש עדים נגדו, מכל מקום נאסרה עליו מדין 'שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא'.

ובשלמא באשת ישראל יש לומר, שמותרת לו במקום שיש ספק ספיקא, ספק תחתיו ספק אין תחתיו, ואם תמצא לומר תחתיו, ספק באונס ספק ברצון, כמבואר בסוגיא דכתובות (ט), אבל באשת כהן שאסורה עליו גם בנאנסה, אין כאן אלא ספק אחד, ואם כן בכל ענין הרי היא אסורה עליו, וכיון שכן אין נוהג בזה העשה והלא תעשה, מאחר שאינו ראוי לקיימה. ואיך כתב הרמב"ם שאף בכהן נוהגת מצוה זו ושאם גירשה לוקה, והרי אין ראוי כלל לקיימה, אלא אדרבה מחויב לגרשה.

ואכן הפנים יפות (כי תצא) באמת כתב בפשיטות, שאם הוא כהן, כיון שטוען פתח פתוח מצאתי, הרי היא אסורה עליו וחייב לגרשה. ולכן כתבה התורה 'ולו תהיה לאשה' אף שהיא כבר אשתו, לומר שזהו רק באשה הראויה לו, כגון באשת ישראל שיש ספק ספיקא ומותר לקיימה, ולא בכהן. אך המנחת חינוך (שם) תמה עליו, שברמב"ם הנ"ל מפורש יוצא, שאף בכהן נוהג העשה והלא תעשה.

קושיית הפרי מגדים שאין העשה שוה ללאו שאינו נוהג בכהן

הפרי מגדים בספרו שושנת העמקים (כלל כ), הקשה באופן אחר על דברי הרמב"ם, על

פי מה שכתב הרמב"ם עצמו (הל' תמורה פ"א ה"א), שלא הניתק לעשה צריך שיהיה העשה שוה ללאו, שכל מי שחייב בלאו מצווה על העשה, ולכן הממיר קרבן לוקה על הלאו, ואין הלאו נחשב לאו הניתק לעשה מחמת הכתוב (ויקרא כז, ט) 'ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש', משום שהלאו אינו שוה לעשה, שהעשה אינו נוהג בציבור ובשותפין, ואילו על הלאו הם מצווים.

לפי זה הקשה הפרי מגדים, שהוא הדין במוציא שם רע, מדוע אין ישראל לוקה כשגירשה משום שהוא לאו הניתק לעשה, והרי העשה אינו נוהג בכהן, שאינו יכול לקיימה אצלו משום דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, וממילא גם ישראל ילקה.

ברם יש לעיין, שמשמע מדבריו שרק העשה אינו נוהג בכהנים, אבל הלאו נוהג בהם, ולכן מקשה רק על ישראל מדוע אינו לוקה כיון שאין העשה נוהג בכהנים, ולא היה קשה לו על כהן מדוע כתב הרמב"ם שלוקה כשגירשה, שהרי הלאו קיים בהם. אך לכאורה, כיון שאין הכהן רשאי לקיימה, חייב לגרשה, ונמצא שאין נוהגים בו לא העשה ולא הלא תעשה.

מוציא שם רע במקום ספק

עוד כתב המנחת חינוך (שם, קומץ המנחה) לדון בענין זה, על המשך דברי הרמב"ם (ה"ט), שכתב: 'קידש נערה וגירשה וחזר וקידשה, והוציא עליה שם רע והביא עדים שזינתה תחתיו בקידושין הראשונים ונמצאו זוממין וכו', הרי זה פטור מן המלקות ומן התשלומין, וכל הפטור אם רצה לגרש יגרש'. וכתב הכסף משנה (שם), שדין זה הוא איבעיא בגמרא (כתובות מז), במוציא שם רע על קידושין הראשונים אם יש בו דין מוציא שם רע, ולא נפשטה האיבעיא, ומאחר שלא נפשטה האיבעיא פסק הרמב"ם לקולא שאין עונשים אותו במלקות וממון מספק.

והקשה המשנה למלך (שם), שהן אמת שמספק אי אפשר לענוש אותו, אבל איך כתב הרמב"ם 'וכל הפטור אם ירצה לגרש יגרש', תינח מי שפטור בתורת ודאי, שגם אין נוהג בו הלאו של לא יוכל לשלחה, שכן אין כלל דין מוציא שם רע, אבל זה שהוציא שם רע על קידושין הראשונים שפטור מעונש רק מחמת ספק, מדוע רשאי לגרשה, והרי זה ספק דאורייתא, ומספק לא יחא רשאי לגרשה שמא יש לו דין מוציא שם רע.

וכתב המנחת חינוך, שלפי הקושיא הנ"ל שבכל מוציא שם רע איך מותר לו לקיימה, והרי כשטען שזינתה תחתיו שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, לא קשה מידי. שהרי בהכרח עלינו לומר, שהתורה התירה לו לקיימה מאיזה סיבה שהיא, וכפי שיבואר להלן. אך כל זה הוא בוודאי מוציא שם רע, אבל בספק מוציא שם רע, אדרבה אסור לקיימה וחייב לגרשה, שיש להחמיר ולחוש שמא אסורה לו מדין שויה אנפשיה.

אך יש לעיין בזה, שלפי זה יקשה להיפך על דברי הרמב"ם, איך כתב 'ואם רצה לגרש יגרש', שמשמע מזה שאם רצה שלא לגרשה

רשאי, הרי כיון שטען שזינתה תחתיו אסרה על עצמו, ויהא חייב לגרשה. וראה בשו"ת עונג יום טוב (סי' עא) מה שכתב לבאר ולתרץ בזה.

מוציא שם רע בכהן תלוי אם סומכים על טענתו או על העדים

בשו"ת מלבושי יום טוב (ח"א אה"ע סי' כ) כתב, שמקור דברי הרמב"ם שכהן מוציא שם רע שגירש עובר על הלאו ולוקה, הם מהתוספתא (כתובות פ"ג ה"ט), שאמרו שם: 'אחד האונס ואחד המוציא שם רע שגירשו, כופין אותו להחזיר, אם היו כהנים לוקים ארבעים'.

וכתב המלבושי יום טוב, שלכאורה נידון זה אם כהן עובר על הלאו ולוקה, תלוי במה שנחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים באיזה אופן נוהג דין מוציא שם רע (כתובות מז). שרבי אליעזר בן יעקב סובר, שמוציא שם רע נוהג רק אם בעל אותה, וטוען מפי עצמו 'לא מצאתי לבתך בתולים' כפשוטו הכתוב, אבל אם לא בעל, רק הביא עדים שזינתה ואינה בתולה והוכחשה עדותך, אין נוהג בו דין מוציא שם רע. ואילו חכמים סוברים, שאף כשעדיין לא בעל ורק הביא עדים, גם כן נוהג בו דין מוציא שם רע, ומה שטוען 'לא מצאתי לבתך בתולים' הכוונה שלא מצא עדים שיזימו את דברי עדים הראשונים ויכשירו את בתך.

נמצא, שלחכמים אין כאן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, כיון שהוא עצמו אינו יודע כלום, רק סמך על דברי העדים, ומאחר שנתבטלה עדותם שוב אינה אסורה עליו. אבל לרבי אליעזר בן יעקב, שדין מוציא שם רע הוא רק על פי טענתו שטוען שידוע בעצמו שזינתה על ידי שלא מצא לה בתולים, הרי אסרה על עצמו, ואם כן אף שהוכחו דבריו על ידי עדים, מכל מקום נשאר עליו איסור כדון שויה אנפשיה. ואם כן אפשר לומר, שעל התוספתא לא קשה מידי, שאפשר שדברי התוספתא הם על פי דעת חכמים. אבל הרמב"ם הרי פסק (שם ה"ז) כדעת רבי אליעזר בן יעקב, אם כן לדעתו קשה, איך אפשר שכהן נצטוו שלא לגרשה.

ביאור דעת הרמב"ם לשיטתו שספיקא דאורייתא מן התורה לקולא

כמה מן האחרונים (שושנת העמקים שם; שו"ת חדשות לרבי עקיבא איגר יו"ד סי' ו, נדפס בשו"ת רבי עקיבא איגר החדש סוף מהדו"ק נספחים סי' ד; מלבושי יום טוב שם; ועוד) כתבו לתרץ דעת הרמב"ם, שכוונתו בזה לפי שיטתו הידועה (הל' טומאת מת פ"ט ה"ב), שדין ספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, שחכמים קבעו להחמיר בספק דאורייתא, אבל מן התורה הולכים בכל ספק לקולא. ואם כן לא מיבעיא באשת ישראל שנהגו בה העשה והלאו של 'ולא תהיה לאשה ולא יוכל לשלחה', מאחר שזה רק ספק ספיקא אם נאסרה עליו, אלא אפילו באשת כהן שיש רק ספק אחד אם זינתה תחתיו או לא, מכל מקום מאחר שמן התורה אינה נאסרת עליו מספק, ממילא לא אסר אותה על עצמו בטענתו שטען פתח פתוח, שכן אף לטענתו אין זה אלא ספק ומותרת לו מדאורייתא, ואם כן ינהגו בו העשה והלאו

ואסור לגרשה ואם גירשה לוקה. ומיושבים היטב דברי הרמב"ם.^א

אולם יש להקשות על תירוץ זה, שהרי בדברי הרמב"ם (שם פ"א ה"ה) שהובאו למעלה, מפורש (ה"ה) שגם באשה שאסורה עליו רק מדרבנן נוהג דין זה שחייב לגרשה, שכתב: 'היתה אנוסה זו אסורה עליו, אפילו חייבי עשה, ואפילו שנייה, הרי זה לא ישאנה', הרי שגם בשניות לעריות שאסורות מדרבנן אינם נוהגים העשה והלאו, משום שחכמים העמידו דבריהם אף במקום מצוה.

ויש שביארו (ראה משנה למלך שם), שאין צריך לומר שחכמים עקרו המצוה בשב ואל תעשה, שדבר זה אינו נחשב כלל לעקירת מצוה דאורייתא, משום שהתורה צייתה על העשה 'ולו תהיה לאשה' רק באשה הראויה, וכיון שבמצויאות זו אינה ראויה, אף שזה נעשה על ידי איסור דרבנן, ממילא אין כאן מצות עשה.

על כל פנים, גם כאן במוציא שם רע, שהאשה אסורה עליו מדרבנן מכח הספק שמא זינתה תחתיו ויש כאן שויה נפשיה חתיכה דאיסורא, היא אסור לקיימה, וחזרה הקושיא למקומה, מדוע כתב הרמב"ם שלוקה אם גירשה.

ביאור החילוק בין שניות לעריות ל'שויה אנפשיה'

אמנם רבי עקיבא איגר (שם) כתב לתרץ קושיא זו, שיש לחלק בין שניות לעריות לכאן, שדווקא בשניות שהאיסור בא לו מעלמא ואינו מחמת מה שהוא הוציא שם רע, בזה יש לומר שהעמידו חכמים דבריהם אף במקום מצוה דאורייתא בשב ואל תעשה, ואסור לקיימה. אבל כאן שרק מכח זה שהוציא עליה שם רע וטען שזינתה נולד האיסור דרבנן ורק מפיו אנו חיים, באופן כזה לא העמידו חכמים דבריהם במקום תורה, וכיון שמן התורה צריך לקיימה ואסור לגרשה משום שספק דאורייתא מן התורה לקולא, הרי נשאר עליו חיוב זה, ואם גירשה לוקה.

והמלבושי יום טוב (שם) כתב לחלק באופן אחר, שיש לומר שרק באיסור ברור כמו שניות לעריות העמידו חכמים דבריהם במקום איסור, אבל בנידון שלפנינו שאין זה

איסור גמור, ורק מדין שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, אפשר לומר שבזה לא העמידו חכמים דבריהם במקום תורה.

בשניות לעריות אסור לישאנה מצד האיסור שלה

עוד כתב המלבושי יום טוב לתרץ, שאפשר לומר שבאמת לא העמידו חכמים כאן דבריהם במקום מצוה, והאיסור דרבנן שעליו אינו מפקיע את המצוה. ומה שבשניות לעריות כתב הרמב"ם שאינו יכול לישאנה, היינו משום האיסור שלה, שהאיסור עריות חל גם עליה, ולכן אינו יכול לישאנה מחמת האיסור שלה. אבל במוציא שם רע, שעליה אין שום איסור, ורק עליו יש איסור מחמת שאסר אותה עליו מדין שויה נפשיה, הרי המצוה של 'לא יוכל לשלחה' אינה בטילה אף במקום איסור דרבנן.

מדברי המלבושי יום טוב הנ"ל נמצא, שבמקום שהאשה אסורה עליו מן התורה, חייב לגרשה אף מצד האיסור שלו, ואין צריך לאסור עליו מצד האיסור שלה. ורק במקום שהאיסור מדרבנן, אינו אסור מצד האיסור שלו, רק מצד האיסור שלה, כיון שהיא אינה מצווה על העשה והלאו. וכן שאר אחרונים הנ"ל היה פשוט להם, שבמקום שהאשה אסורה עליו מן התורה, חייב לגרשה מצד האיסור שלו.

תירוץ החוות דעת שבכהן מוציא שם רע העשה דוחה הלא תעשה

החוות דעת בספרו בית יעקב (כתובות טו) כתב לתרץ קושיית האחרונים הנ"ל, מדוע אין כהן נאסר לקיימה מצד איסור שויה נפשיה חתיכה דאיסורא, על פי מה שהקשו בכתובות (מ). מדוע באשה האסורה בחייבי לאוין אי אפשר לקיים מצות 'ולו תהיה לאשה', יבא העשה וידחה הלא תעשה, ותירצו שהרי 'אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל'. ופירשו התוספות ישנים (ד"ה אי) כוונת הגמרא, שמאחר שאצלה אין נוהג העשה, שהרי יכולה לומר לא בעינא, ממילא אין שייך לומר עשה דוחה לא תעשה משום האיסור שלה. ולפי זה, כאן בכהן שהיא נאסרת עליו רק משום שהוא אסר אותה על עצמו, ולגבי עצמה אין שייך האיסור, שייך לומר שהעשה דוחה את הלא תעשה.^ב

איברא, שבתירוץ הגמרא בכתובות שם

'אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל' יש שפירשו בענין אחר. שרש"י (ד"ה מי) כתב שם, שמלמדין אותה לומר אני רוצה, כדי שלא ידחה הלאו.^א וראשונים רבים פירשו (ראה תוספות שם ד"ה נתיב; ד"ה כגון; רמב"ן; רשב"א; ריטב"א שם), שאף כשלא אמרה 'לא בעינא', מכל מקום כיון שיכולה לומר כן אין נדחה הלאו.^ב ורק התוספות ישנים פירשו כן, וזהו דבר חידוש שמצד האיסור שלו הלאו נדחה.^ג

קושיות על החוות דעת

בעצם תירוצו של החוות דעת, שבכהן המוציא שם רע אכן העשה דוחה הלא תעשה, הנה המנחת חינוך (שם אות יג) העיר עליו, מדברי התוספות (כתובות שם ד"ה נתיב) שבנמצא בה דבר ערוה לא שייך לומר יבא עשה וידחה לא תעשה, שיש שם לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

גם המלבושי יום טוב (שם) הקשה על תירוץ הבית יעקב, שאין שייך לומר כאן שהעשה דוחה הלא תעשה, והרי לפי דעתו שטען שהיא אסורה עליו אין כאן עשה, ואם יש עשה אין לא תעשה. אמנם ראה בחלקת יעקב (בסוף הספר, ענינים שונים סי' יח) שכתב על קושיא זו, שהדבר תלוי בגדר דין של 'שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא', משום מה נאסר, שאם זה ענין של נאמנות, אז שייך להקשות שאם יש לא תעשה אין עשה, אבל אם נאמר שדין 'שויה אנפשיה' הוא מדין נדר, אם כן אפשר לומר שבאמת אנו נוקטים שהוא שקרן ואין הדבר נכון, ומכל מקום היא אסורה מדין נדר, ואם כן יש כאן גם עשה וגם לא תעשה.^ד

אין שייך שויה אנפשיה כיון שמשועבד מצד 'ולא תהיה לאשה'

עוד כתב החוות דעת בבית יעקב (שם), לתרץ כתב קושית האחרונים על הרמב"ם מדוע לוקה הכהן. על פי מה שכתב הר"ן (נדרים ז), שמדינא אין אשה נאמנת לומר לבעלה טמאה אני לך, ואין אומרים בזה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, משום שהיא משועבדת לבעלה ואינה יכולה להפקיע שעבודו לאסור עצמה עליו. מה שאין כן בעל שאומר שאשתו אסורה עליו, הרי היא נאסרת עליו מדין שויה נפשיה, שכיון שיכול לגרשה אין זה נחשב שהוא משועבד לה. עיין שם. ולפי זה, במוציא

א) אמנם ראה בשו"ת נודע ביהודה (י"ד מהדו"ת סי' לח), שכתב בתוך דבריו בביאור סוגית הגמרא, שאשת כהן שהוציא עליה שם רע אסורה מן התורה אף לדעת הרמב"ם שספק דאורייתא מן התורה לקולא, משום שיש בזה ספק ספיקא לאיסורא, שמא תחתיו שמא לא תחתיו, ואם תמצי לומר לא תחתיו שמא נבעלה לאסור לה ועשאה זונה ונאסרה לכהן, ועוד כתב שם, שזה נחשב ספק סוטה, ובסוטה עשתה התורה ספק כוודאי, כמבואר במסכת סוטה (נח). ומבואר מדבריו, שאינו סובר כדעת האחרונים הנ"ל שלשיטת הרמב"ם אשת כהן מותרת מן התורה משום שספק דאורייתא מן התורה לקולא.

ב) אך הפנים יפות (שם) כתב להיפך מדברי החוות דעת. שהוא סובר שכחן אינו יכול לקיימה משום שנאסרה עליו, וכמו שהובא למעלה. ועל פי זה מיישב מה שהקשו בגמרא במוציא שם רע שאשתו אסורה עליו, שיבא העשה וידחה הלא תעשה, ומדוע לא תירצו משום העשה שלה. אלא בהכרח שבגמרא שם מדובר באופן שהאיסור הוא רק

עליו, משום דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ולה אין איסור, ועל זה הקשו שידחה העשה את הלאו.

ג) אך הראשונים שם כתבו שפירשו דחוק, שהרי העיקר חסר מן הספר, שמפוטות הגמרא משמע שבכל אופן אין העשה דוחה הלא תעשה, גם כשהיא רוצה להינשא.

ד) וכוונת הדברים, שכל עשה שיש אפשרות להיפטר מקיומו, הרי עצם העשה יש בו קולא, ואין בכוחו לדחות לא תעשה.

ה) וראה עוד במנחת חינוך (מצוה א אות טו), שהביא את דברי התוספות בבבא בתרא (יג. ד"ה כופין), שהקשו מדוע חציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא בת ישראל, שידחה העשה של פרו ורבו את הלא תעשה של לא יהיה קדש. ותירצו בתירוץ השני, שאין שייך כאן לומר עשה דוחה לא תעשה, מאחר שאצלו אין עשה. וזהו כעין דברי התוספות ישנים. ומביא עוד המנחת חינוך, שבספר תוספות יום הכיפורים (יזא פ"ג) הביא סברא זו בשם האחרונים, ותמה עליהם מדברי הגמרא בכתובות שלא תירצו כן. ולא ראה

את דברי התוספות ישנים שאכן פירש כן בתירוץ הגמרא. (ו) המנחת חינוך אינו מביא כן מתוך ספר בית יעקב של החוות דעת, אלא הביא כן מספר יהושע (פסקים וכתבים סי' תפ"ט) שהביא תירוץ זה בשם 'הגאון מליסא'.

ז) ראה מה שהארכנו בזה בבאר יעקב (ח"ב תולדות), שנחלקו האחרונים ביסוד האיסור של 'שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא'. יש אומרים (ראה קצות החשן סי' לד סי"ק ד) שהוא משום נאמנות, היינו שגזירת הכתוב היא שאדם נאמן על כל דבר איסור לאסרו לעצמו. אבל בשו"ת מהר"י באסן (סי' פ) חידש שדין 'שויה אנפשיה' הוא מדין נדר, שכאשר אדם מעיד על דבר שהוא אסור, דעתו לאסרו עליו בנדר. עיין שם.

ח) עיין שם עוד, שכתב שאפשר שבמחשת דבריו אין שייך כלל לומר דין 'שויה אנפשיה', רק כשהיא מודה או שותקת. וראה עוד באריכות בענין דברי החוות דעת בדברי יחזקאל (סי' יח) ובקהלות יעקב (כתובות סי' א אות ב).

שם רע שהעדים דחו והכחישו את דבריו, אין שייך לומר שהוא עדיין אסור בה מדין שויה נפשיה, שמאחר שחייבתו התורה לקיימה ואסור לגרשה הרי הוא משועבד לה, ושוב אין שייך לומר בזה שויה נפשיה חתיכה דאיסורא. וכן תירץ רבי עקיבא איגר (שם) ועוד אחרונים.^ט אולם **המלבושי יום טוב** (שם) הקשה על

תירוץ זה, שהרי האיסור שנאסרה עליו מחמת שאסר אותה על עצמו חל מיד כשטען לא מצאתי לה בתולים, ואילו העשה של 'ולו תהיה לאשה' שמחמת זה הוא משועבד לה חל רק אחר כך, כשנדחו טענותיו והוזמו עדיו, שאז חל עליו דין מוציא שם רע, וכיון שכן האיסור שחל עליו מתחילה איך יפקע אחר

כך. אך רבי עקיבא איגר פירש בתוך דבריו, שאף שהמצוה חלה רק כשבאו עידי האב והזימו את עידי הבעל, מכל מקום השעבוד של העשה של 'ולו תהיה לאשה' חל למפרע מעת שהוציא את השם רע וטען שזינתה. ולפי זה נמצא, ששניהם באים כאחד ואין האיסור יכול להפקיע השעבוד.^ז

« « «

(ט) ובחלקת יעקב (שם) כתב כן מדעת עצמו, ולא ראה שכבר קדמוהו גדולי האחרונים.

(ז) וראה במנחת חינוך (שם) מה שכתב עוד לתרץ, שאפשר להעמיד מה שלוקה באופן שחזר בו מטענתו, על פי דברי המשנה למלך (הל' אישות פ"ט ה"ו) שדין שויה נפשיה היינו

רק כשעומד בדבורו. ויש לדון בזה. ועוד חזון למועד בעזרת השם.

♦ תמצית השיעור ♦

- ♦ מוציא שם רע ואונס מצווים בעשה ולא תעשה לכונסה ולא לגרשה.
- ♦ כברייאת באונס שגירשה אינו לוקה, שניתק לעשה, ובכהן לוקה שאינו יכול להחזירה.
- ♦ במוציא שם רע אין מפורש אם לוקה, וכנודע ביהודה שהברייאת אחר החורבן שאין דין מוציא שם רע, וברמב"ם שדינו כאונס.
- ♦ קושיית אחרונים, שכשטען שזינתה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. ובישראל יש ספק ספיקא, אבל בכהן קשה.
- ♦ בפנים יפות שאכן כהן חייב לגרשה. אך ברמב"ם מפורש שגם כהן אסור לגרשה.
- ♦ קושיית שושנת העמקים שבישראל אינו ניתק לעשה, משום שהעשה אינו שייך בכהן.
- ♦ מוציא שם רע על קידושין הראשונים,

- ♦ בעיא בגמרא, ורמב"ם פסק לקולא שפטור ממלקות ומתשלומים.
- ♦ ברמב"ם שבספק יכול לגרשה. ובמנחת חינוך שהתורה התירה אף דשויה אנפשיה, וזה רק בוודאי. אבל לפי זה לכאורה חייב לגרשה.
- ♦ מלבושי יום טוב תולה במחלוקת תנאים אם גם בלא בעל. אבל קשה לרמב"ם שפסק שרק בבעל.
- ♦ ביאור האחרונים שרמב"ם לשיטתו שספק דאורייתא מן התורה לקולא, ולכן אסור לגרשה.
- ♦ בשניות לעריות פסק רמב"ם שחייב לגרשה, שחכמים העמידו דבריהם, או שגם דרבנן בכלל אשה שאינה ראויה.
- ♦ רבי עקיבא איגר מחלק שבשניות האיסור בא מעלמא, וכאן מפיו אנו חיים. ומלבושי יום טוב מחלק, ששויה אנפשיה אינו איסור גמור.
- ♦ חידוש המלבושי יום טוב, שבשניות האיסור מחמת האשה, ובמוציא שם רע שאין עליה איסור אסור לגרשה.
- ♦ ביאור בית יעקב מה שאין כאן שויה אנפשיה, שלא שייך שתאמר 'לא בעינא', ולכן העשה דוחה הלאו. והוא רק לפי התוספות ישנים.
- ♦ קושיית מנחת חינוך מהתוספות שבדבר ערה הוי עשה ולא תעשה.
- ♦ קושיית מלבושי יום טוב שלדעתו שאסורה עליו אין כאן עשה. ובחלקת יעקב שאם הוא מצד נדר יש כאן עשה.
- ♦ תירוץ באחרונים על פי ר"ן, שמאחר שמשועבד לה לא שייך שוב בזה שויה אנפשיה.
- ♦ מלבושי יום טוב הקשה, ששויה אנפשיה חל לפני מוציא שם רע. וברבי עקיבא איגר, שמוציא שם רע חל למפרע מטענתו.

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין נדר במחשבה ובדבר שלא בא לעולם

(באר יעקב חלק ב' - פרשת כי תצא)

- ♦ באור החיים שיעקב הוצרך להוציא הנדר בפה. וכלי חמדה מבאר שרק קנין הקדש חל במחשבה ולא ההתחייבות.
- ♦ הגר"א מוכיח ששבועה חלה על דבר שלא בא לעולם משבועת יוסף ליעקב שיעלה אותו לאחר מיתתו. ויש לחלק ששם שייך להעלות גם קודם מיתה.
- ♦ רמב"ם מוכיח שנדר חל על דבר שלא בא לעולם מנדרו של יעקב. ומה שצריך פסוק, מבאר הקהלות יעקב לפי הסברא שאין סמיכות דעת בדבר שלא בא לעולם.
- ♦ לכלי חמדה ואמרי ברוך נדר במחשבה אינו עובר גם על בל תאחר, ונלמד מהמשך הפסוק 'מוציא שפתיך תשמור'. אך לבנין ציון וישועות מלכו יש בל תאחר בנדר במחשבה.
- ♦ למהר"ם שיק אין בל יחל בהקדש, רק במופלא הסמוך לאיש, שאין איסור בל יחל על איסור מעילה שכבר חל המחשבה. ובנין ציון חולק שלא שייך בזה אין איסור חל על איסור.
- ♦ לריב"ש שקודם מתן תורה היה אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם, ראיית הרמב"ם שיש נדר בדבר שלא בלא לעולם, שכן יעקב היה דינו כישראל לאחר מתן תורה. ומה שהוציא בפה משום שהיה בעת צרה.
- ♦ פני מבין מבאר ראיית הרמב"ם לריב"ש, על פי הבשמים ראש שמה שמועיל תנאי בנדר משום שיש בו שאלה. ולפי זה בבני נח שאין שאלה אין תנאי. ומזה שיעקב שהתנה מוכח שדינו כישראל.
- ♦ לרמב"ם אף שהקדש לא חל בדבר שלא בא לעולם, כשבא לעולם מחויב להקדישו מדין נדר. ורא"ש חולק.
- ♦ קהלות יעקב מבאר מה שפסק הרשב"א לחומרא שיש יד לפאה, אף שאין זה מכח התחייבותו אלא חיוב התורה, לפי הרמב"ם שבכלל הקדש יש גם נדר. אך יש לחלק בין הקדש שמתנדב מדעתו לפאה.
- ♦ קצות מבאר לרמב"ם ה"ל שיטת חכמים שעני האומר בפאה הרי זו לפלוני עני יתננה לעני ראשון, שמתחייב מדין נדר. וגם לרא"ש אינו יוכל ליקח לעצמו, שלא יחול הנדר למפרע.
- ♦ דברי יחזקאל וחלקת יואב חולקים שדין הרמב"ם שייך רק בממון שלו, ולקצות צ"ל שאף שאינו שלו מתחייב משום מצות צדקה.
- ♦ לרבי עקיבא איגר דין ר"א ממיץ שמה שייכול לזכות יכול להקדיש, הוא רק במפרש שמקדישו כשיזכה בו. אך מהקצות מוכח שלרמב"ם שהמקדיש דבר שלא בלא לעולם חייב להקדישו כשיבוא, הוא גם כשאינו מפרש.